

TIETÄMISEN ONGELMA

Kukaan ei voi väistää tiedon luotettavuuden ongelmaa. Jokainen teko jo sisältää kannanoton siihen, mitä hän tietää tai uskoo tietävänsä. Toimiakseen järkevästi hän tarvitsee luotettavia tietoja, mutta itse hänen on ratkaistava, millaista ja miten saatua tietoa hän pitää luotettavana.

Mitään tietoa ei voida todistaa ehdottoman sitovasti. Absoluuttista varmuutta ajatellen minua ympäröivän maailman, sen ihmisten ja esineiden olemassaolo on vain itsestään selväksi muodostunut oletus, jonka tarkoituksenmukaisuus perustuu aistimusteni säännönmukaisuuksiin. Ellen tahdo jäädä täydelliseksi agnostikoksi, jonka mukaan ei mitään voikaan tietää, on minun hyväksyttävä säännöllisyys tai toistuvuus riittäväksi todellisuuden ehdoksi. Saan silloin lahjaksi koko maailman, mutta hintana on myönnytys: tieto voi olla totta vain, jos se määritellään todeksi.

Jokainen tieteenala tarvitsee omat totuuden määritelmänsä. Näin sen tulokset tulevat näennäisesti kiistattomiksi. Kuitenkin jokaisen tuloksen pätevyys jää riippumaan perusmääritelmien hyväksyttävyydestä. Luonnollisimpia tällaisia määritelmiä on mitattavuuden vaatimus luonnontieteessä. Sen perusteella tietoa voi olla vain sellainen toteamus, joka on mittauksin todennettavissa. Tieto voi siten koskea vain mittausten avulla määriteltäviä suureita. Tämä merkitsee täydellistä irtisanoutumista metafysisestä ja on olennaista siinä, mitä tarkoitetaan luonnontieteen ns. metodisella ateismilla. Tästä seuraa, ettei luonnontiede oikeastaan voi edes käsitellä mitään ihmiselle todella tärkeitä kysymyksiä: elämää, kuolemaa, ihmissuhteita, Jumalaa. Kun tähän liitetään nykyaikaisen fysiikan kohtalokas toteamus, jonka mukaan luonnon tapahtumat noudattavat vain todennäköisyytlakeja, joudutaan myöntämään, ettei tätä selvintäkään luotettavuuden vaatimusta ole mahdollista edes tieteessä loppuun saakka noudattaa. Todennäköisyyden määrittely sen edellyttämällä tavalla vaatisi turvautumista saman mittauksen äärettömän moneen toistoon.

Toisaalta kaikki ilmiöiden luonnetta koskevat selitykset, teorit, joiden avulla ymmärrämme luontoa, olisi mitattavuuden vaatimuksen mukaan jätettävä todellisuuden ulkopuolelle. Parhaimmillaankin ne ovat vain malleja. Pelastaaksemme itsellemme oikeuden ymmärtää luonnonilmiöitä, voidaksemme omistaa muutakin tietoa kuin suunnattoman

määrän luvuin ilmaistuja mittaustuloksia meidän on kuitenkin pakko hyväksyä nämä mallit. Vasta tämän jälkeen meillä esim. on oikeus pitää mittaustuloksia osoituksina joidenkin luonnossa olemassaolevien objektien ominaisuuksista, joita ajattelemme niillä olevan mittauksista riippumatta. Vain tällä tavoin käy mahdolliseksi puhua luonnonlaeista. Näin joudumme myöntämään, ettei luonnontieteelle ole mahdollista irrottaa tieteellistä todellisuutta kätkeystä, havainnon saavuttamattomasta metafysisestä olevaisesta, johon se on kiinteästi kytkeytynyt.

Ymmärtämisen hyväksi tehty myönnytys on kuitenkin osoittautunut myös vaaralliseksi tiedon luotettavuudelle. Monet käsitykset, joita on ilmiöiden ymmärtämisen kannalta pidetty ilmiselvinä välttämättömyyksiä, ovat osoittautuneet vääriksi. Meidän on hyväksyttävä kokeelliseen tietoon perustuvina tosiasioina mm., ettei kahden tapahtuman aikajärjestys välttämättä ole määrätty, ettei hiukkasten rakenneosien tarvitse olla hiukkasta pienempiä ja ettei ole oikeutta ajatella molekyyli-suihkun yksityisten hiukkasten kulkevan tiettyjä ratoja,

On tyydyttävä siihen, ettei mikään luonnolaki, jonka ajatuksemme on luonut tai voi luoda ymmärryksemme tueksi, voi olla oikea vaan ainoastaan hyvä tai huono. Se voi enintään kuvata luontoa, ei hallita sitä.

Tietämisen ongelman yhteydessä ei siis riitä, että kriittinen huomio kohdistetaan tiedon hankintatapaan tai lähteeseen. Ihminen itse, hänen ennakoasenteensa, valikoiva mieltymyksensä ja suppea ymmärryskykynsä, ts. ne edellytykset, joista lähtien me arvostelemme tiedon luotettavuutta, muodostavat olennaisen rajoituksen, jonka kriittinen arvostelu on vielä paljon vaikeampaa. Ihmisten yleinen itsevarmuus ja luottamus omaan järkeen ja omiin kykyihin osoittaa vain -sen, ettei ongelman tätä puolta ole edes tiedostettu.

Kaarle Kurki-Suonio